

Meaning of Life for People Addicted to Alcohol and Their Personality Characteristics

SAMKOVÁ, D., DOLEJŠ, M.

Department of Psychology, Philosophical Faculty, Palacky University, Olomouc, Czech Republic

Citation: Samková, D., Dolejš, M. (2014). Smysl života u závislých na alkoholu a jejich osobnostní charakteristiky. *Adiktologie*, 14(2), 158–166.

BACKGROUND: Our research focused on the meaning of life, life satisfaction, personality factors, and existential skills, while also looking into the development of the meaning of life during treatment. **AIMS AND SAMPLE:** The aim of the research was to determine the level of meaningfulness experienced by men recovering from addiction in the Bohnice psychiatric hospital. A total of 21 patients (men) participated in the research study. The average age of the respondents was 40.9. One of the objectives was to determine any differences between the alcohol dependency group (ALK) and the associated dependencies group (ALK +) in their experiencing of meaningfulness, life satisfaction, personality factors, and perception of existence. The qualitative part of the research was intended to identify the development of the meaning of life during treatment. **METHODS:** The Logo-test, Life Satisfaction Questionnaire (LSQ), NEO Personality Inventory, and Existential Scale (ESK) were used to

collect data. **RESULTS:** The measurements showed that the entire sample differed from the population norms in all the scales comprising the test battery, with the exception of Openness to Experience, Agreeableness, Conscientiousness, and Sex (0.05 statistical significance level). The results of the Logo-test indicate a medium-level sense of fulfillment and average mental stability without the presence of danger in the majority of those dependent on alcohol only. Alcoholics with other associated addictions were found to show a greater likelihood of existential neurosis and a reduced sense of fulfillment. The results of the meaning of life questionnaire suggest the importance of the family as the meaning of life. During treatment, the meaning of life among the respondents focused increasingly on improving their family relationships and abstinence. The results also demonstrate that treatment can help people to re-evaluate the meaning of life.

KEY WORDS: DEPENDENCE ON ALCOHOL – MEANING OF LIFE – LOGOTHERAPY – PERSONALITY FACTORS – EXISTENTIAL PSYCHOLOGY

Submitted: 17 / NOVEMBER / 2013

Accepted: 25 / APRIL / 2014

Address for correspondence: Dominika Samková / dominika.samkova@gmail.com / Department of Psychology, Philosophical Faculty, Palacky University, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Czech Republic

Smysl života u závislých na alkoholu a jejich osobnostní charakteristiky

SAMKOVÁ, D., DOLEJŠ, M.

Katedra psychologie FF UP v Olomouci

Citace: Samková, D., Dolejš, M. (2014). Smysl života u závislých na alkoholu a jejich osobnostní charakteristiky. *Adiktologie*, 14(2), 158–166.

VÝCHODISKA: Výzkum se zaměřil na zkoumání smyslu života, životní spokojenosti, osobnostních faktorů, existenciální schopnosti a vývoj smyslu života v průběhu léčby. To jsou faktory, se kterými se musí adiktologická zařízení potýkat a mohla by je zahrnout do procesu léčby. **VÝZKUMNÝ CÍL, SOUBOR:** Cílem výzkumu je zjištění míry prožívání smysluplnosti u mužů léčících se ze závislosti v PL Bohnicích. Výzkumu se zúčastnilo celkem 21 pacientů (mužů). Věkový průměr všech respondentů byl 40,9. Jedním z cílů bylo zjistit, zda se liší skupiny závislých na alkoholu (ALK) a skupina s jinou přidruženou závislostí (ALK+) v míře prožívání smysluplnosti, životní spokojenosti, osobnostních faktorů a vnímání existence. Kvalitativní část výzkumu měla za cíl zjistit vývoj smyslu života v průběhu léčby. **METODY:** Pro sběr dat byl použit Logo-test, dotazník životní spokojenosti (DŽS), NEO pětifaktorový osobnostní inventář a existenciální škála (ESK). Při statis-

tické analýze dat byl použit t-test. **VÝSLEDKY:** Výsledky z použitých testových baterií ukázaly, že se celkový soubor liší od populačních norem ve všech škálách testové baterie, kromě škál otevřenosti vůči zkušenosti, přívětivosti, svědomitosti a sexu (hladina statistické významnosti 0,05). U většiny respondentů závislých pouze na alkoholu vypovídají výsledky z Logo-testu o střední úrovni naplnění smyslu a průměrné duševní stabilitě bez přítomnosti ohrožení. Větší možnost existenciální neurozy a zhoršeného naplnění smyslu bylo zjištěno u alkoholiků s jinou přidruženou závislostí. Výsledky z dotazníku smyslu života poukazují na významnost rodiny jako smyslu života. V průběhu léčby se smysl života u respondentů ještě více zaměřil na zlepšení rodinných vztahů a na abstinenci. Výsledky také poukazují na to, že léčba může napomáhat k přehodnocení smyslu života.

KLÍČOVÁ SLOVA: ZÁVISLOST NA ALKOHOLU – SMYSL ŽIVOTA – LOGOTERAPIE – OSOBNOSTNÍ FAKTORY – EXISTENCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE

Došlo do redakce: 17 / LISTOPAD / 2013

Přijato k tisku: 25 / DUBEN / 2014

Korespondenční adresa: Mgr. Dominika Samková / dominika.samkova@gmail.com / Katedra psychologie FF UP v Olomouci, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc

● 1 ÚVOD

Závislost na alkoholu je ve společnosti problémem, který nelze přehlédnout. Český statistický úřad informuje o tom, že spotřeba alkoholu na jednoho obyvatele (jakéhokoliv) v roce 2011 činila 168,8 (Český statistický úřad, 2013). V ČR se v populaci nachází asi 10 % abstinentů. Syndromu závislosti na alkoholu dosahují 2–3 % z populace. 11–20 % populace konzumuje alkohol tak, že jsou v ohrožení (Vondráčková, Šťastná, 2012). Alkohol a drogy mají svůj význam bohužel i ve spojení s kriminální činností. V roce 2012 bylo celkem 12 430 kriminálních ohrožení pod vlivem návykových látek (Policie ČR, 2013). Odborná veřejnost přichází s významnými, objektivně podloženými poznatky, které při léčbě závislosti užívá. Zajímavým fenoménem, který má při léčbě své opodstatnění a význam, je smysl života, jenž využívá především logoterapeutický přístup.

● 2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Logoterapie, jejímž zakladatelem byl V. E. Frankl, vnímá člověka jako bytost, která má možnost utvářet svůj život sama. Vznik logoterapie řadíme do třicátých let 20. století. Logoterapie pracuje s pojmy, jako jsou: hodnoty, svoboda rozhodnutí, osoba, existence, smysl a zodpovědnost (Vybíral a Roubal, 2010).

Mezi stěžejní témata, o která se logoterapie opírá, patří svoboda a odpovědnost. Frankl (2006a) říká, že odpovědnost je u člověka v úzkém vztahu s jedinečností existence. Při terapii je důležité vést pacienta právě k odpovědnosti. Měla by dát člověku nejvyšší možné vědomí ve svou vlastní odpovědnost a svobodu. Längle (2002) vnímá odpovědnost jako důležitý faktor. Poukazuje na jeho využití při terapeutické práci, např. při uchopování a vyrovnávání se s vinou.

Velmi výstižně popsala E. Lukasová (1998, p. 11) Franklovo chápání svobody. „Franklovi nejde o svobodu, volnost od něčeho – člověk není svobodný od svých tělesných a psychických podmínek. Franklovi jde více o svobodu k něčemu – totiž o svobodný postoj k těmto podmínkám a podmíněnostem. Jde mu o ono ‚a přece‘, o možnost člověka svobodně volit odpověď na svůj osud“.

Balcar (1995) poukazuje na to, že logoterapie vychází z existenciální analýzy lidského bytí a jejím základem je schopnost samostatného aktivního postoje. Naplnění života smyslem je hlavním krokem, na který navazují další rozbor hodnot, vztahů atd.

Každý z psychologických směrů si definici smyslu života vykládá specificky podle svého náhledu na problematiku. Nejznámějším terapeutickým směrem, který se touto otázkou zabývá, je bezesporu právě logoterapie.

„Smysl života je něco, co lze velmi obtížně definovat, ale co je přesto nutno vyhlížet, přijímat i prožívat“ (Heller, 2005, p. 163, in Křivohlavý, 2006). Raban (2008) popisuje smysl života jako potřebu orientace v mezních situacích či životních křížovkách, kdy jsme nuceni stále se rozhodovat

o dalším směřování naší cesty. Podle autora má smysl života větší důležitost, než je schopnost mluvit, myslet nebo chodit.

Křivohlavý (2006) uvádí dělení smyslu života na nižší, která se vztahuje ke konkrétním vztahům, a na vyšší úroveň smysluplnosti spojovanou s dlouhodobými a širokými vztahy.

Mezi základní cíle léčby v logoterapii řadíme hodnotové ukotvení, sebeodstup a sebezpřesah. Terapeut vede klienta tak, aby byl aktivně zaměřený na mobilizaci své motivace, odvahy a k racionálnímu přemýšlení. Směřuje klienta ke konkrétnímu jednání v situacích, které si může i experimentálně vyzkoušet (Balcar, 1997, in Timuľak, 2006).

Mezi základní techniky logoterapie patří dereflexe, oddělení osudu od svobodného rozhodování, a paradoxní intence s tzv. koperníkovským obratem (Timuľak, 2006; Frankl, 2006b; Lukasová, 1998). Terapeut by se při práci s klientem neměl soustřeďovat na nezměnitelné skutečnosti, ale měl by klienta navnadit k hledání východiska. Lze tak posunout klientův úhel pohledu ze závislé oblasti do nezávislé a navodit pozitivní postoj podle vlastní volby (Lukasová, 1998).

Nalezení smyslu života může být u závislých jednou z hlavních motivací k léčbě. Stává se, že tuto tematiku životního smyslu objeví klienti až v průběhu léčby, ale mohou mít problémy s naplněním životního smyslu už při vzniku své závislosti. Je tedy možno rozdělit klienty na ty, kteří smysl znali už před závislostí, ale neumí ho naplnit, a na klienty, kteří smysl nalézají až v léčbě.

Frankl (2006b) poukazuje na to, že smysl života nemusíme nacházet jen ve zdravém a úspěšném životě, ale lze ho nalézt i v nemoci a neúspěchu. Smysl života může člověk najít v každém okamžiku pomocí své svobodné vůle.

Halama (2003) říká, že Frankl považoval drogovou závislost za projev frustrace spojenou se smyslem života. Drogově závislý, který svůj smysl života postrádá, užívá drogu proto, že mu smyslovou prázdnotu vynahrazuje, přestože to není reálný smysl života, ale pouze pocit, který dotyčného uspokojí. Závislí se často setkávají s typickými jevy, jako je prázdnota života, nedostatek životních cílů, s apatií a nezájmem o jiné věci než o drogu. Pocit prázdnoty se u závislých často dostaví po detoxifikaci. Na tento pocit prázdnoty se může také napojit pocit závislého, že chce ukončit všechny vazby související s jeho závislostí. Může se jednat o rodinu či o specifický životní styl. Důležité je, aby terapeut zachytil tento jev a pomohl dotyčnému najít nové vazby. S délkou pobytu roste u klienta zodpovědnost k vykonání konkrétních činů, a tím může dojít také k pocitu radosti z vlastního úspěchu. Je na místě, aby klient sám mohl připravovat volnočasové aktivity a programy. Otázka smyslu života je důležitá jistě v průběhu celé terapie, ale je také dost podstatná při ukončování terapie. Před vstupem do léčby byla droga často ústředním životním cílem a náplní. Na

konci terapie je klient už odkázaný na sebe a znovu se snaží smysl života zaměřit na svůj další vývoj.

● 3 VÝZKUMY ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU SMYSLU ŽIVOTA

● 3 / 1 Vztah mezi smyslem života a výskytem zneužívání drog

Článek Nicholsona et al. (1994), který zkoumá problematiku smyslu života, zajímavě navazuje na Franklovu teorii o smyslu života a poukazuje na to, že nedostatek smyslu života může přispět k zneužívání drog. Autoři prováděli výzkum na 98 respondentech. Jako výzkumné metody byly použity Life Attitude Profile-Revised (LAP-R) měřící životní postoje a Purpose in Life Test (PIL) od Crumbaughemima a Maholicka měřící smysl života. Výsledky výzkumu ukázaly, že respondenti, kteří neužívali drogy, vykazovali vyšší množství osobního pocitu smyslu života než respondenti zneužívající drogy. Drogově závislí byli ve výzkumu podstatně méně spokojeni se svým životem než kontrolní skupina a vyskytovala se u nich větší míra existenčního vakuua, nedostatek smyslu a cíle v životě, spolu s nudou a apatií. Výsledky výzkumu částečně korespondují i s našimi zjištěními.

● 3 / 2 Hodnocení smyslu života v průběhu psychoterapie osob závislých na návykových látkách (Naděžda Nath Tumpachová, 2005)

Autorka se v článku zabývá otázkou, jakou roli hraje smysl života, hodnoty při léčbě a při následné rehabilitaci u klientů, kteří jsou závislí na návykových látkách. Výzkumný vzorek byl 40 respondentů. Jako diagnostické metody použila Logo-test E. Lukasové, test smysluplnosti Crumbaugh a Maholicka. U obou skupin respondentů bylo zjištěno na konci léčby zlepšení v prožívání smysluplnosti a životních hodnot. Nepotvrdil se však předpoklad existenční frustrace u závislých.

● 3 / 3 Smysl života v kontextu závislosti na alkoholu (Kavenská, 2008)

Autorka se ve studii zaměřuje na otázku, do jaké míry prožívají závislí na alkoholu pocit smysluplnosti života a jak se v tom liší od běžné populace. Výzkumu se zúčastnilo 62 respondentů léčících se pro závislost. Jako hlavní metoda byl použit Logo-test Lukasové. Výsledky výzkumu ukázaly, že respondenti léčící se ze závislosti na alkoholu se na počátku léčby velmi lišili od běžné populace v prožívání smysluplnosti. 27 % respondentů prožívalo špatné naplnění smyslu života. Rozdíl v prožívání smysluplnosti na začátku a na konci léčby byl také značný. Ke zlepšení prožívání smyslu života došlo u 39 % pacientů, u 13 % došlo ke zhoršení a pacientů beze změny bylo 48 %.

Zajímavým výzkumem je práce Jacobsona, Rittera a Muellera (1977). Autoři použili diagnostické metody PIL – Purpose in Life Style, který byl vytvořený J. C. Crumbaughem a L.T. Maholickem a metodu SOV (Allport-Vernon-Lindzey Study of Values). Výzkumu se zúčastnilo 57 závislých respondentů v průběhu hospitalizace. Tento výzkum, na rozdíl od výše zmíněných, nepotvrdil výskyt existenční frustrace či vakuua u závislých.

● 4 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak prožívají smysl života klienti léčící se ze závislosti na alkoholu (zkratka ALK) a klienti léčící se ze závislosti na alkoholu a jiné droze (zkratka ALK+). Zjišťovali jsme také životní spokojenost, osobnostní nastavení v podobě vybraných rysů (neuroticismus, extraverte, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost, svědomitost) a existenční schopnost závislých klientů v procesu léčby ze závislosti. Zajímalo nás, zda se v těchto škálách liší obě skupiny (ALK a ALK+) mezi sebou a dále, zda se liší celkový soubor od průměru populace občanů České republiky. Kvalitativní část výzkumu zjišťovala vývoj smyslu života v průběhu léčby. V rámci výzkumu jsme chtěli u respondentů zjišťovat pásmo smyslu života.

● 5 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Výzkum byl proveden v Psychiatrické léčebně v Bohnicích na pavilonech pro léčbu závislosti u mužů 31 a 35. Soubor byl vybrán metodou namátkového výběru, kde se klienti mohli dobrovolně zúčastnit. Výzkumu se zúčastnilo celkem 21 pacientů (mužů). Z toho 14 ALK pacientů a 7 pacientů ALK+. Věkový průměr všech respondentů byl 40,9. Průměrný věk u ALK byl 46 let a u ALK+ 30,7 let. Výzkum proběhl v období od července 2011 do listopadu 2011. (*Tabulka 1.*)

Především z důvodu rozsahu použitých metod a jejich interpretačních možností byl využit menší počet respondentů. Výsledky výzkumu jistě mohou být motivací pro práci se závislými. Avšak neměli bychom zapomenout, že náš soubor není dostatečně velký na to, aby se výsledky mohly všeobecně aplikovat.

● 6 ETICKÉ ZÁSADY VÝZKUMU

Pro výzkum byl získán dobrovolný informovaný souhlas. Ochranu osobních údajů jsme zajistili pomocí anonymního kódu, který si vytvořil každý respondent sám. Všichni pacienti byli před podáním výzkumných metod informováni o účelu a podmínkách výzkumu. Dodrželi jsme tak etická pravidla výzkumu. Výstup z výzkumného projektu byl poskytnut samotným respondentům i instituci, kde se výzkum odehrával.

● 7 POUŽITÉ METODY

Abychom zjistili u respondentů míru prožívané smysluplnosti, zvolili jsme Logo-test od Lukasové (1986), který slou-

Tabulka 1 / Table 1

Charakteristika souboru
Sample characteristics

Rodinný stav	Počet respondentů
rozvedený	7
ženatý	8
svobodný	6
Vzdělání	Počet respondentů
ZŠ	5
SŠ	6
SOU	8
VOŠ	1
VŠ	1
Profese	Počet respondentů
černá řemesla	13
profese s VŠ	1
student	1
administrativa	6
Počet léčení	Počet respondentů
prvoléčba	13
druhá léčba	6
třetí léčba	2
Délka abstinence	Počet respondentů
do 30 dnů	8
do 60 dnů	7
do 90 dnů	4
více jak 90 dnů	2

ží jako zkouška k měření prožívané smysluplnosti a existenciální frustrace.

Dále jsme si kladli otázku, jak s tématem smysluplnosti života souvisí životní spokojenost, osobnostní faktory a existenciální schopnost člověka. K tomuto zjištění jsme využili NEO pětifaktorový osobnostní inventář (Hřebíčková a Urbánek, 2001), existenciální škálu (Balcar, 2001) a dotazník životní zkušenosti (Rodná a Rodný, 2001). Součástí otázky bylo zjistit, zda se naši respondenti liší ve výše vybraných problematikách od běžné populace.

Dotazník životní spokojenosti (Rodná a Rodný, 2001) měří individuální spokojenost v různých oblastech života. Obsahuje tyto škály: a) zdraví; b) práci a zaměstnání; c) finanční situaci; d) volný čas; e) manželství a partnerství; f) vztah k vlastním dětem; g) vlastní osobu; h) sexualitu; ch) přátele; i) známé a příbuzné; j) bydlení.

NEO pětifaktorový osobnostní inventář (Hřebíčková a Urbánek, 2001) měří 5 základních osobnostních dimenzí: a) neuroticismus, b) extraverci, c) otevřenost vůči zkušenostem, d) přívětivost a e) svědomitost. Kladně nás oslovila časová nenáročnost metody a jasný přístup při vyhodnocení.

ESK – existenciální škálu od Längleho, Orglerové a Kundiho (2000) do českého vydání přeložil a upravil Karel Balcar (2001). Škála se využívá v oblasti klinické psychologie či při psychoterapeutické intervenci, je zaměřena na smysl života a vypovídá o tom, jak se daří člověku svými silami smysluplně utvářet svou existenci. Mezi základní položky, které škála měří, patří sebeodstup, sebezpřesah, svoboda, odpovědnost, personalita a existencialita.

Výsledky jsme doplnili kvalitativně orientovanými daty získanými prostřednictvím námi zkonstruovaného deníku smyslu života, který nám poskytl informace o vývoji smyslu života u závislých. Tematické okruhy, na které se v deníku ptáme, vycházejí z následujících otázek:

- 1/ Jaký byl smysl Vašeho života před tím, než jste začal být závislý na alkoholu?
- 2/ Nyní se nacházíte ve stadiu léčby či abstinence. Změnil se Váš smysl života, a pokud ano, tak jak.
- 3/ Co si myslíte, že bude Vaším smyslem života v den ukončení léčby?
- 4/ Když jste opustil léčebné zařízení, jakým způsobem se změnil Váš smysl života? (Tato otázka měla být pro účastníky výzkumu, kteří už léčbou a komunitou prošli).
- 5/ Jaký si myslíte, že bude Váš smysl života za 5 let?

● 8 VÝSLEDKY

V tomto výzkumném projektu jsme zjišťovali, jakou mají respondenti míru životní spokojenosti v několika sledovaných oblastech. Dále jsme zjišťovali osobnostní faktory, existenciální schopnost respondentů a to, zda se v těchto škálách liší obě skupiny mezi sebou a od průměru populace. Kvalitativní část výzkumu zjišťovala vývoj smyslu života v průběhu léčby. Ze zjištěných výzkumů plynou tyto základní závěry:

Zjistili jsme, že obecně se obě skupiny (ALK skupina závislých na alkoholu a ALK+ skupina s jinou přidruženou závislostí) mezi sebou ve většině škál z testových baterií významně statisticky neliší. Liší se pouze v přívětivosti, odpovědnosti a existencialitě. Porovnávání skupin jsme provedli pomocí průměrů z jednotlivých škál. Abychom zjistili, zda se průměry skupin statisticky liší v jednotlivých charakteristikách, použili jsme k tomuto porovnání t-test o 2 hypotézách. Nulová hypotéza předpokládala rovnost průměrů a alternativní hypotéza předpokládala rozdílnost průměrů, a tedy rozdílnost souborů. O rozdílnosti souborů jsme rozhodli na základě hodnoty p. V případě, že p bylo nižší nebo rovno 0,05, rozhodli jsme o přijetí alternativní hypotézy o rozdílech průměrů souborů. Obecně lze říci, že se obě skupiny mezi sebou významně statisticky neliší, a proto jsme je mohli pro další analýzy spojit v jeden celkový soubor. Data byla zpracována pomocí počítačového programu Microsoft Excel 2010.

Zajímavým zjištěním bylo, že se celkový soubor liší od populačních norem ve všech škálách použité testové bate-

Tabulka 2 / Table 2

Výsledky NEO inventáře
NEO inventory results

Položky v NEO inventáři	Výběrový soubor					Populace z manuálů testů			Výsledky		
	Počet respondentů	Průměr výběrového souboru	SD výběrového souboru	Počet pod průměrem populace	Počet nad průměrem populace	Počet respondentů v manuálu	Průměr populace	SD populace	P přesný výsledek (hladina významnosti)	P zaokrouhlené	Vztah k hypotéze
NEUROTICISMUS	21	25,67	5,35	4	17	417	20,83	8,06	0,007	0,01	liší se
EXTRAVERZE	21	26,81	5,11	17	4	417	30,92	7,55	0,017	0,05	liší se
OTEVŘENOST VŮČI ZKUŠENOSTI	21	25,76	3,79	12	9	417	26,11	6,78	0,815	0,82	neliší se
PŘÍVĚTIVOST	21	28,76	5,58	10	11	417	28,14	6,37	0,662	0,67	neliší se
SVĚDOMITOST	21	28,05	3,37	7	14	417	27,29	7,49	0,644	0,64	neliší se

rie, kromě škál otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost, svědomitost a sex.

● 8 / 1 Výsledky z NEO inventáře

Z výsledků NEO inventáře (Hřebíčková, Urbánek, 2001) zobrazených ve výše uvedené tabulce jsme zjistili, že se v položkách neuroticismus (P 0,01) a extraverte (P 0,05) soubor respondentů liší od běžné populace. Což poukazuje na fakt, že naši respondenti jsou více psychicky nestabilní, prožívají více stresové situace, mají menší míru sebekontroly. Tito ukazatelé mohou korespondovat s problematikou závislosti. To, že jsou naši klienti neurotičtí, si mohou kom-

penzovat drogou a alkoholem. Může to však také být proto, že mají vrozené dispozice pro neuroticismus. Podprůměrnost v položce extraverte ukazuje na menší sebejistotu u alkoholiků a menší aktivnost. Z toho můžeme usoudit, že závislí hledají ve své závislosti určitý druh jistoty. (Tabulka 2.)

● 8 / 2 Výsledky DŽS

V dotazníku životní spokojenosti (Rodná a Rodný, 2001) jsme zjistili, že naši klienti se statisticky významně liší ve škále zdraví (P 0,001); práce a zaměstnání (P 0,05); finance (P 0,001); volný čas (P 0,001); manželství (P 0,001); vztah k vlastním dětem (0,001); vlastní osoba (0,001); přátelé

Tabulka 3 / Table 3

Výsledky DŽS
LSQ results

Položky v DŽS	Výběrový soubor					Populace z manuálů testů			Výsledky		
	Počet respondentů	Průměr výběrového souboru	SD výběrového souboru	Počet pod průměrem populace	Počet nad průměrem populace	Počet respondentů v manuálu	Průměr populace	SD populace	P přesný výsledek	P zaokrouhlené	Vztah k hypotéze
ZDRAVÍ	21	31,86	9,03	15	6	1292	38,59	7,3	0,001	0,001	liší se
PRÁCE A ZAMĚSTNÁNÍ	21	31,86	9,10	13	8	861	35,73	8,8	0,047	0,05	liší se
FINANCE	21	24,48	11,01	16	5	1292	33,93	8,84	0,001	0,001	liší se
VOLNÝ ČAS	21	27,76	8,43	17	4	1292	36,12	8	0,001	0,001	liší se
MANŽELSTVÍ	21	31,48	15,35	15	6	1008	40,17	7,15	0,001	0,001	liší se
VZTAH K VLASTNÍM DĚTEM	21	22,05	17,06	17	4	832	38,58	7,13	0,001	0,001	liší se
VLASTNÍ OSOBA	21	30,24	6,90	19	2	1292	38,91	5,59	0,001	0,001	liší se
SEX	21	33,86	8,44	10	11	1292	35,43	7,71	0,356	0,36	neliší se
PŘÁTELÉ, ZNÁMÍ A PŘÍBUZNÍ	21	30,24	8,18	16	5	1292	36,97	6,05	0,001	0,001	liší se
BYDLENÍ	21	29,67	10,91	16	5	1292	37,63	7,08	0,001	0,001	liší se
CELKOVÁ HODNOTA	21	206,86	45,87	17	4	1292	257,6	34,47	0,001	0,001	liší se

Tabulka 4 / Table 4

Výsledky ESK

ESK results

Položky v ESK	Výběrový soubor					Populace z manuálů testů			Výsledky		
	Počet respondentů	Průměr	SD výběrového souboru	Počet pod průměrem populace	Počet nad průměrem populace	Počet respondentů v příručce	průměr populace	SD populace	p přesný výsledek	p zaokrouhlené	vztah k hypotéze
SEBEOdstUP	21	28,43	6,09	17,00	4,00	1028	35,31	6,78	0,001	0,001	liší se
SEBEPřESAHA	21	60,05	11,10	16,00	5,00	1028	71,22	10,2	0,001	0,001	liší se
SVOBODA	21	44,95	13,32	16,00	5,00	1028	50,59	9,64	0,009	0,01	liší se
ODPOVĚDNOST	21	48,57	10,41	17,00	4,00	1028	57,09	11,12	0,005	0,01	liší se
PERSONALITA	21	86,38	19,08	17,00	4,00	1028	106,5	15,62	0,001	0,001	liší se
EXISTENCIALITA	21	91,05	18,21	16,00	5,00	1028	107,7	19,65	0,001	0,001	liší se
EXISTENCIÁLNÍ NAPLNĚNÍ	21	179,52	31,14	17,00	4,00	1028	214,2	33,03	0,001	0,001	liší se

(0,001); bydlení (0,001) a celková hodnota. Výsledky poukazují na zdravotní potíže a na sníženou motivaci s nimi něco udělat. Dále výsledky ukazují na větší výskyt nespokojenosti v zaměstnání, což může souviset s výskytem neurotismu. S tím souvisí i nižší pracovní ohodnocení. Podprůměrnost ve škále manželství může poukazovat na problémy, které se vyskytují u závislých (nestálost, neurotičnost) a mohou být v manželství problematické. Respondenti mají horší vztah ke svým dětem. V tomto případě bychom mohli říci, že asi většina dětí nemá chuť udržovat vztah se svým otcem alkoholikem a odmítavý postoj může být i z jejich strany. S tímto ukazatelem může souviset i menší míra zodpovědného jednání u závislých. (Tabulka 3.)

● 8 / 3 Výsledky ESK

V existencionalní škále (Balcar, 2001) se naši respondenti statisticky liší od populace v normě ESK ve všech položkách. To znamená, že respondenti jsou podprůměrní v sebeodstupu, sebepřesahu, svobodě, odpovědnosti, personalitě a existencialitě. Domníváme se, že nám škála ukázala, kde mají závislí svá „zranitelná“ místa, na které by se měla jejich terapie při léčbě zaměřit. Existencialita poukazuje na to, jak je důležité mít svůj smysl života a mít důvod proč žít. S tímto tématem by se měli závislí učit zacházet a snažit se ho co nejširším způsobem pojmout a využít. (Tabulka 4.)

● 8 / 4 Výsledky Logo- testu

Soubor respondentů ALK (celkem 14 pacientů) má v Logo-testu (Balcar, 1992) největší zastoupení (8 respondentů) v pásnu Q2–Q3 (což vypovídá o střední úrovni naplnění smyslu, průměrná duševní stabilita bez přítomnosti ohrožení) a 4 respondenti patří do pásnu Q1 (vypovídá o velmi dobré úrovni naplnění smyslu jako ukazateli stálosti duševního zdraví). Zjistili jsme tak, že ALK respondentů má průměrné až velmi dobré naplnění smyslu života.

Jiné závěry šlo však vyvodit ze souboru alkoholiků s jinou přidruženou závislostí (ALK+, celkem 7 pacientů). Zde jsou 2 respondenti v pásnu Q1 (velmi dobrá úroveň naplnění smyslu jako ukazatel stálosti duševního zdraví) a 2 respondenti v pásnu Q2–Q3 (vypovídá o střední úrovni naplnění smyslu, průměrná duševní stabilita bez přítomnosti ohrožení). 3 respondenti, ale trpí zhoršením životního smyslu (Q4 1 respondent – zhoršení naplnění smyslu, D9 1 respondent – špatné naplnění smyslu s výskytem existencionalní frustrace a D10 1 respondent – velmi špatné naplnění smyslu s pravděpodobností noogenní neurozy nebo deprese s chorobným vývojem). Větší možnost existencionalní neurozy a zhoršeného naplnění smyslu našel náš výzkum u alkoholiků s jinou přidruženou závislostí (ALK+).

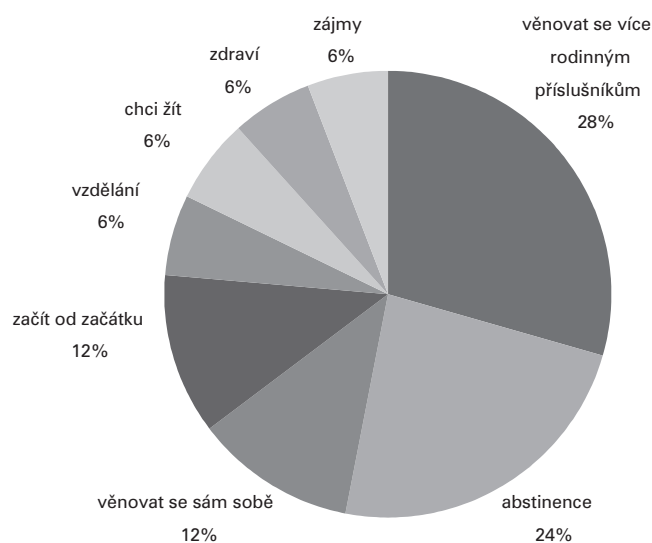
● 8 / 5 Kvalitativní výsledky z deníku smyslu života

Z kvalitativní části výzkumu jsme zjistili, že nejvýznamnějším smyslem života je pro naše respondenty rodina. Po srovnání smyslu života respondentů s dobou před závislostí a se stavem, kdy už byli závislí, jsme zjistili, že u většiny respondentů se smysl života změnil a zaměřil se ještě více na zlepšení rodinných vztahů či na vlastní abstinenci, ve které vidí smysl (graf 1).

Při porovnání 1. a 5. otázky deníku bylo zjištěno, že se v průběhu léčby mohou vyskytnout nové smysly života (př. věnovat se sám sobě, spokojenost, nezávislost, zajištění klidu na stáří, abstinence), které se v době před závislostí u respondentů neobjevovaly. Otázka č. 5 zněla: „**Jaký si myslíte, že bude váš smysl života za 5 let?**“ Respondenti odpovídali takto (uvádíme tři nejvýznamnější odpovědi):

- a/ 28 % = rodinní příslušníci
- b/ 25 % = zájmy
- c/ 11 % = neví

Méně významné odpovědi byly např. abstinence, práce, spokojenost, finance, zajistit si i klid ve stáří.

Graf 1 / Graph 1

Změna smyslu života u 2. otázky

Change in the meaning of life in Question 2

Výsledky poukazují na to, že léčba může napomáhat k přehodnocování smyslu života a dokáže ho ovlivnit. Principy logoterapie mohou být tedy v rámci práce se závislými velmi užitečné. Zajímavým zjištěním je důležitost rodiny. Rodina je jak před závislostí, tak při a po léčbě důležitou součástí, která vede k naplňování životního smyslu. V období závislosti, tedy nadměrného užívání alkoholu, jde rodina do pozadí a je nahrazena návykovou látkou. Z výsledků je zřejmé, že rodina může být v rámci terapie velmi užitečným prvkem k úspěšnému ukončení léčby.

● 9 DISKUZE A ZÁVĚR

Výsledky NEO inventáře ukazují, že respondenti z našeho výzkumu jsou více nadprůměrní v neuroticismu a podprůměrní v extraverci. Položka neuroticismus říká, že je náš výzkumný vzorek závislých na alkoholu nadprůměrný v porovnání s normou, což může poukazovat na vyšší psychickou nestabilitu, větší prožívání stresu a menší míru sebekontroly. To jsou ukazatelé, kteří korespondují s problémem závislosti. Skutečnost, že jsou naši klienti neurotičtější, si mohou kompenzovat drogou a alkoholem. Může to však také být proto, že mají vrozené dispozice pro to být neurotičtější. Podprůměrnost v položce extraverce ukazuje na menší sebejistotu u alkoholiků a menší aktivnost. Závislí mohou hledat ve své droze určitý druh jistoty (př. odpověď organismu na účinky drogy či pravidelnost užívání atd.).

V existencionální škále se naši respondenti statisticky liší od populace v normě ESK ve všech položkách. Rádi bychom poukázali např. na významnost položky sebeodstup, kde je výzkumný soubor podprůměrný. Ta poukazuje na nižší schopnosti respondentů podstoupit od svých citů a představ. Respondenti obtížně dokáží vnímat určitou situaci objektivně a ztrácí nadhled. S tím může souviset i menší

schopnost tvořivosti při řešení problémů. Pro závislé je prostě jednodušší vyřešit své problémy pomocí alkoholu nebo drogy. Zejména dlouhodobější uživatelé takto řeší své problémy déle a jsou na to zvyklí. Nemají potřebu situaci řešit jinak.

Logo-test (Balcar, 1992) nám ukázal, že větší možnost existenciální neurozy lze najít u mladších respondentů (ALK+). Ti nemají dostatek životních zkušeností, které by je mohly navést na smysluplnost života, jako mají ALK respondenti s větším věkovým průměrem. Při práci v terapii, především s mladými závislými lidmi, by se tedy mělo velmi důsledně pracovat s tématem smysl života a najít způsob, jak ho získat.

Z výsledků kvalitativní části vyplývá, že by se klienti v průběhu léčby měli zaměřovat především na téma rodiny a práce. Jednou z odpovědí klientů, která koresponduje s naším zjištěním, je tato: „Mým smyslem života po léčbě bude rodina a práce. Práci sice mám, ale myslím, že mě propustí, až se vrátím z léčby. Chci se věnovat manželce a dětem, vychovávat a starat se o ně.“ Výzkum poukázal na to, že se smysl života může u respondentů během léčby měnit. Proto můžeme z našeho výzkumu usoudit, že léčba může napomoci k zhodnocení smyslu života. Důležitost rodiny a práce nemusí být specifická jen pro závislé, ale i pro jiné psychické poruchy.

Pokud si dovolíme srovnávat tento výzkum s jinými, najdeme zajímavé zjištění při porovnání s výzkumem Slabého (2007). Jeho výzkum zjišťuje, že závislost spočívá především ve ztrátě svobody a také v následcích, které kvůli ní vznikají. S tímto výsledkem koresponduje naše zjištění v dotazníku ESK ve škále svoboda, kde vyšlo, že se naši respondenti cítí nesvobodně. V určitém smyslu korespondují výsledky našeho výzkumu se zjištěním Jacobsona, Rittersa a Muellera (1977), kteří také poukazují na účelnost a důležitost smyslu života při léčbě závislých. Kavenská (2008) zkoumala, zda se liší smysl života u alkoholiků na počátku léčby a na jejím konci. Závěry z jejího výzkumu poukazují na rozdíl v prožívání smysluplnosti na začátku a konci léčby. Autorka dochází k podobnému závěru jako v našem případě, že smysl života se může v průběhu léčby měnit.

Nedostatky výzkumu vidíme v tom, že výzkumný soubor je malý na to, aby se výsledky mohly interpretovat na populaci závislých, a že výzkum byl prováděn jen v jedné psychiatrické léčebně. Jednalo se o určitý vhléd do problematiky a o hledání vhodných nástrojů na zjišťování smyslu a existence u závislých v léčbě. Výsledky mohou sloužit jako zamýšlení pro terapeutickou práci se závislými. Poukazují na to, že principy logoterapie by měly být v léčebnách také využívány. Vliv na výsledky práce měla také použitá testová baterie. Zejména některé otázky v Logo-testu jsou nevhodně formulované a hodnocení kvalitativní se může zdát značně subjektivní. Problémem s validitou Logo-testu se zabývali i Konkol, Martos, Bachner, Kushnir (2010). Cílem

jejich výzkumu bylo vytvořit upravenou verzi této metodiky a zjistit validitu testu. Výzkum prováděli pomocí upravené verze Logo-Test-R. Autoři ve výsledcích potvrzují, že tato metoda má dobrou konstruktivní validitu.

Role autorů: Autorka Dominika Samková a autor Martin Dolejš navrhli studii a její design. Autor Martin Dolejš provedl statistické analýzy. Oba autoři se podíleli na interpretaci dat a přípravě manuskriptu. Autorka Dominika Samková navrhla počáteční podobu rukopisu. Oba autoři provedli rešerši literatury a shrnutí souvisejících prací. Autor Martin Dolejš dohlížel na statistické analýzy. Oba autoři se podíleli na přípravě rukopisu, přispěli ke vzniku článku a schválili konečnou podobu manuskriptu.

Bez konfliktu zájmů.

The role of the authors: Dominika Samková and Martin Dolejš conceived and designed the study. Martin Dolejš conducted and supervised the statistical analyses. Both authors were involved in the interpretation of the data and the preparation of the manuscript. Dominika Samková drafted the initial version of the manuscript. Both authors performed the literature search and a review of relevant recent research. Both authors contributed to the creation of the article and endorsed the final version of the manuscript.

There is no conflict of interests involved.

LITERATURA / REFERENCES

- Balcar, K. (1992). *Logo-test*. Chrudim: nakladatelství MACH.
- Balcar, K. (2001). *ESK-Existenciální škála*. Praha: Testcentrum.
- Balcar, K. (1995). Logoterapie a existenciální analýza Viktora E. Frankla. *Československá psychologie*, 39 (2), 127–142.
- Český statistický úřad. (2013). Spotřeba alkoholických nápojů na 1 obyvatele v České republice. Stáhnuto 12. 5. 2013 z [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/C40050A1DC/\\$File/21391202.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/C40050A1DC/$File/21391202.pdf).
- Frankl, V. E. (2006a). *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta.
- Frankl, V. E. (2006b). *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
- Halama, P. (2003). *Možnosti logoterapie v terapii drogově závislých*. Stáhnuto 10. 5. 2012 z <http://katpsych.truni.sk/existprob/prispevky/halama.htm>.
- Hřebíčková, M., Urbánek, T. (2001). *NEO pětičlenný osobnostní inventář*. Praha: Testcentrum.
- Jacobson, G., Ritter, D., Mueller, L. (1977). Purpose in life and personal values among adult alcoholics. *Journal of Clinical Psychology*, 33 (1), 314–316.
- Konkolý, B., Martos, T., Bachner, Y. G., Kushnir, T. (2010). Development and psychometric evaluation of a revised measure of meaning in life: The Logo-Test-R. *Studia psychologica*, 52, 2, 133–145.
- Kavenská, V. (2008). *Smysl života v kontextu závislosti na alkoholu* (rigorózní práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence. Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada.
- Längle, A. (2002). *Smysluplně žít*. Brno: Cesta.
- Lukášová, E. S. (1986). LOGO-test. Test zur Messung von „inner Sinnerfüllung“ und „existentieller Frustration“. Wien: Deuticke.
- Lukášová, E. (1998). *I tvoje utrpení má smysl. Logoterapeutická útěcha v krizi*. Brno: Cesta.
- Nicholson, T., Higgins, W., Turner, P., James, S., Stickle, F., Pruitt, T. (1994). The relation between meaning in life and the occurrence of drug abuse: A retrospective study. *Psychology of Addictive Behaviors*. Vol. 8, No. 1, 24–28.
- Policie ČR. (2013). Základní statistické údaje o trestné činnosti. Staženo 12. 5. 2013 z <http://www.policie.cz/clanek/zakladni-statisticke-udaje-o-trestne-cinnosti-v-roce-2012.aspx>.
- Raban, M. (2008). *Duchovní smysl člověka dnes*. Praha: Vyšehrad.
- Rodná, K., Rodný, T. (2001). *Dotazník životní spokojenosti*. Praha: Testcentrum.
- Slabý, M. (2007). *Smysl života a závislost na alkoholu v kontextu adiktologie* (diplomová práce). Brno: Filozofická fakulta MU.
- Tumpachová, N. N. (2005). Hodnocení smyslu života v průběhu psychoterapie osob závislých na návykových látkách. *Adiktologie*, 5 (4), 504–515.
- Timuřák, L. (2006). *Základy vedení terapeutického rozhovoru*. Praha: Portál.
- Vondráčková, P., Šťastná, L. (2012). Epidemiologie užívání alkoholu ve světě a v ČR: spotřeba, abúzus, závislost, morbidita a mortalita. *Adiktologie*, (12)2, 114–127.
- Vybíral, Z., Roubal, J. et al. (2010). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál.